

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (6.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeit megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejszéből csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbe maradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Albisra megérkezvén, Ides lobogtatta a Hazay Samu minisztertől, illetve hivatalától címemre aznap érkezett választ! Ebben az állt, hogy panasz- és segítségkérő levelemre a honvédelmi miniszter intézkedett: vonuljak be a nagyváradi csapatkórházba, orvosi felülvizsgálatra, esetleges utókezelésre és további intézkedés végett.

Most aztán mit csináljak? A budapesti Timót utcában is viszszavárnak, meg ezt a hadügyminisztériumi intézkedést is illik komolyan venni, ha már egyszer kierőszakoltam. Nem is lett volna párhuzamosság az ügyben, ha a honvédelmi minisztérium is tudta volna, amit minden jobb baka tudott, hogy az én közös ezredem, a 39-es nem Nagyváradon, hanem Debrecenben székel. Ides noszogatót, írjak egy levelet a Timót utcába, hogy a miniszter intézkedésére a váradi csapatkórházba kell mennem. Intézzék el ők egymás között a dolgot. Én bólintottam, hogy talán így lesz jó, de végül

mégis úgy döntöttem: kivárom csendben a szabadságom végét, és annak elteltével bevonulok a váradi csapatkórházba. Ott bemutatom szépen a minisztériumi levelet, meg a Timót utcai papírokat. Döntsék el majd ők, hogy mi a teendő. Egy a lényeg: ne vizsgálgatásokra küldözzenek immár, hiszen ki vagyok végleg szuperálva, hanem oda, ahová kértem: tanulni, iskolára!

A decemberi kemény tél beragasztott a szülői házba, cankószni rossz lábammal nem vállalkozhattam sehová. Aki megkeresett, régebbi komáim közül az éppen otthon levők, vagy Csókás Zsuzsiék, némelykor Kolozsvári Piroska, Zsófi néném buzgalmából, azok megtaláltak. Ides befűtött jól, mindennap eltüzelt minden vicik-vacakot, ami kéz alá került és éghető volt. Sokat beszélgettünk édes szüleimmel. A témát, hogy miképpen lesz ezután, kerültük, mint macska a forró kását. Etelka néném állandóan Zsuzsika erényeiről és Zsófi néném ravasz szándékáról sutogott a fülemben, hogy csak azért akarja rám sózni a mostohalányát, hogy megszabaduljon tőle. „Fél, hogy nem tudja majd férjhez adni, s ott van már nekik a Mihály bátyáddal közös gyerekük, Ilonka!” Zsófi néném meg Piroskával kötendő házasságom

Sz. A.

mindnyájunk számára elképzelt előnyeit taglalta, ha kettesben maradtunk. Én hümmögtem, bólogattam, erre is, arra is, magamban egyáltalán nem döntöttem. Egy dolog érdekelt csupán: mikor, hol és mit tanulhatok, lehetőleg állami segítséggel – mivel koldusok vagyunk – valamiféle szakmát, amiből aztán béna lábbal is megélhetek.

A karácsonyt mifelénk kálvinista falvakban abban az időben nemigen ünnepelték még feldíszített fenyőfával. Nem csak amiatt, mert kinek jutott volna pénze díszekre, szaloncukorra, betlehem csillagra, gyertyákra, csillagszórókra, miegyéb-
re. Ott kezdem, hogy a boltban se igen árultak ilyesmit. (...) Különben is „katolikus” szokásnak tartotta még akkor a református nép, lefitymálta az egészet, beérte az ünnepi kaláccsal, a templomba menéssel, a szép karácsonyi énekekkel. Azért annyit Ides is lépett „előre”, hogy valahonnan szerzett egy aprócska fenyőgallyat, rákötött egy szem szaloncukrot, és a tükörrre akasztotta. A tükör megsokszorozta az ágacskát, megkettőzte az egy szem cukrot. Idesapám erre is csak legyintett, asszonybolondságnak, mások majmolásának tekintette, de hát mint annyi másba, ebbe se avatkozott bele. Ünnep első napján a nővéreim segítségével eleveckéltem én is a templomig, hadd lássák a népek, hogy tényleg nem haltam hősi halált, még előttem a hősi élet...

Próbáltam valahogy hasznossá tenni magamat otthon, míg ismét útnak nem indulok. Segítettem Idesnek, amiben tudtam, apámnak is a tengericsuhából készített fonatokkal való fáradozásaiban. Szomorú képet mutatott már ekkor, 1916 végén a magyar falu háborús nyomora. Nem volt liszt, só, cukor, petróleum, tojás, hús. A boltosok támasztották a pultot, ha tudtak, abból pénzeltek, hogy feketéztek. A termést elverte még a nyáron a jég, baromfipestis pusztított ráadásul. A kenyértilalom miatt lázongott a nép. A hivatalokban napszálltakor – ami télen elég hamar bekövetkezik – abba maradt a szükséges és a felesleges kukacolás az aktákkal: se villany, se petró. Egymást érték az erőszakos házkutatások, még rejtező, elrekvirálható javak után, faluhelyen általában eredmény nélkül. Városon, érdekes módon, minden házkutatási akció újabb árurejtegetők lelepleződésével járt. Főleg a városi kereskedők lakásában, pincéjében. Voltak másféle szenzációk is, amin – kenyérháj helyett – elrágódhattak a népek. Például egy Ion Berinde nevű, Dobrozd községbe való

román lakost letartóztatott a csendőrség, mert kiderült róla, hogy szerb hadifoglyokat szöktet Románia felé. „A királyi törvényszék ötös tanácsa, Ember Géza elnökletével, kéthavi fogházra ítélte” – írták a helyi lapok.

A frontkatonák keserű gúnyval küldözgettek az itthoni lapoknak ún. „szilveszteri mulatságra” szóló meghívókat, olvasva a honi dínomdánokról szóló, jólétet és békelátszatot keltő, kávéházi szilveszteri szórakozásokat beharangozó írásokat. Az egyik, frontról küldött, gunyoros írást leírtam, idemásolom: „MEGHÍVÓ AZ ISONZÓ KÁVÉHÁZBA. Meghívjuk önt és a többi lógóst vidám szilveszteri multságunkra. Mindenki hozza el csajkáját, kanalát, bátorságát. Zenét szolgáltat a gránátdalkör, valamint a srapnel-együttes. Valódi fegyverdörgés és ágyúdübörgés! Fényes égboltozat, első osztályú hideg szél! Vészjelző rakéták és pompás fényoszorók! Étrend: zupaleves köménymaggal, talján fartő ugorkával, olaszvér-ital!”

Az 1916. december 30-i budapesti királykoronázás egy híján húszfogat-sos étrendjét kissé meggondolatlanul tette közzé a sajtó. Nem tett jót az itthon és a frontokon éhező népségekatonaság újévi hangulatának. Íme, az étrend, az akkori lapok szerint:

„1. Hódolati pecsenye. 2. Fácán, köntösben. 3. Csírke-fagyalék. 4. Gombás libamájpástétom. 5. Ínyenc szárnyas, saláta. 6. Vadhabarék szárnyas, gombával. 7. Koronázási sódar. 8. Kocsonyázott fogoly. 9. Őz töltve. 10. Horto-

bágyi sertésgerinc. 11. Nyársonsi kacska. 12. Pulyka, középkori módon. 13. Királyjérce. 14. Tátrai sziklapisztráng. 15. Tokaji gyümölcsaszpic. 16. Apró sütemény. 17. Finom cukorkák. 18. Vegyes gyümölcs. 19. Trónörökös-kosár.”

Akkor háborogva, szentségelve, ma felvont szemöldökkel olvasom újra ezt a lukulluszi menüt: nem gunyoros kitaláció volt-e ez is, szilveszteri vicc? Valóban voltak, vannak ilyen ételfélék? Nem tudom. Aki megtömté ott, akkor a bendőjét, és még él, szóljon hozzá!

Átlépve az 1917. esztendőbe, újév napját követően, megint összekapoltam a cókómókomat, a szomszéd kiszánkázott velem a vasútállomásra – nem tudom, Idesék mivel hálálták meg neki a közreműködést –, és elutaztam a zimankós télben Nagyváradra, jelentkezni az ottani csapatkórházban, a hadügyminisztériumi válaszevélben foglaltak szerint. De vittem magammal a Timót utcai papírokat is.

Vonatdöcögés közben mind az járt a fejemben, a fűtetlen vasúti kocsiban, ahol bagó, pálinka és ázott rongy szaga pótolta a meleget: vajon mi lehet Tatár Ágnessel? Nem találkozzunk-e össze, véletlenül, akár az állomáson, akár a villamoson? És akkor mit mondhatunk egymásnak? Csókási Zsuzsi vagy Kolozsvári Piroska egyszerre kipárolgott a fejemből, mihelyt arra gondoltam, hogy most egy ideig Ágnessel egy városban leszek, és talán még hírt is adhatok magamról, hogy itt vagyok. Fölfedezve emberi gyöngeséget, hogy nem tartom elképzelhetetlennek fogadalmam megszegését – miszerint megszakítottnak tekintem egykor ígéretes kapcsolatunkat –, mindjárt ki is ókumláltam magam számára a mentséget. Azt, hogy én csak arra tettem fogadalmat, hogy ha Ágnes nem ír, én se írok neki többé. De hogy Váradon járván, esetleg, netán, ha ráérek, ha módom nyílik rá, ha mégis nagyon esz a fene... arra én nem tettem fogadalmat. A szerelem már csak ilyen! A téli gúnyában szomorkodó Váradra érkezvén, valami furcsa melegség és Ágnes hiányának kínzó tudata férkőzött a szívembe.

A város képe, így, januárban, persze, szinte nem is hasonlított a négy éve úgy megkedvelt tavaszihoz, nyárihoz. Helyén volt az állomás, szemközt távolabb a székesegyház két nagy tornya, a központba vezető hársfasor, csilingeltek a villamo-

sok, de az utcán ténfergő embersokaság, kopottas ruhájában, elnyűtt katonakabátjában, a behavazott háztetők, a sáros-lucskos járdák, a koromszínű égbolt, a kopasz ágak látványa a valaha oly lombos fákon – valahogy lehangolt. Nem így élt emlékeimben a város!

Megtudakoltam, hol s merre található a csapatkórház, aztán jelentkeztem a felvételi irodán. Mivel egyszerre odaadtam minden papíromat, sehogy se tudták, mit kezdjenek velem. Debreceni közös baka voltam, ott a pótkáderem, de a Timót utcához tartozom Pesten – mit akarok itt? Végre megértették, hogy ide még a Timót utcánál (az Országos Hadigondozó Intézetnél) is magasabb fórum küldött, s benne van a levélben, mi célból. Végre kijelölték a helyemet az egyik kórteremben, befogadtak ímmel-ámmal. Annyit mondtak csak, hogy nem értik, mire jó az ittlétem, mivel orvosi kivizsgálás után, ha indokolt, ők is a Timót utcába küldhetnek csupán, minden további intézkedés az ottaniak dolga. Orvosi kivizsgálásról pedig én nemigen kívántam már hallani se, elegendő volt belőle, és különben is, ott a königgrätzi kiszuperáló, végleges minősítést tartalmazó irat. Végül beleegyeztem, hogy itt is kivizsgáljanak, ha van mit és miért, kezeljenek, ha van értelme, utána újra a Timót utcába kell mennem, vissza Budapestre. Etettem a fenével, magamban, az egész k. u. k. katonai bürokráciát, de mivel majdnem mindegy volt, hogy hol lopom a napot, itt még fűtötték is valamennyire a kórházi termeket, nem úgy, mint a Timót

utcai hodályt, és ha kilépőt kapok, felkereshetem Tatár bátyámékat, legalább egy szemrehányás erejéig – megadtam magamat a sorsomnak.

Napok óta ettem a silány kosztot, átfutó viziteken kívül nemigen történt semmi, mert a kórház egész apparátusa még mindig a tanítóm elmesélte, nagy élelmezési-gazdasági szabotázs, a leleplezett és elítélt Strasszerné-féle botrány-nak az utórezgéseitől rettegett. Kihallgatások, tanúvallomások, szakértői ellenőrzések, ügyészi vizsgálódások kötöttek le az orvosi és adminisztrációs személyzet figyelmét, sokan féltek, hogy róluk is kiderül, amit eddig sikerült elkenni, így hát kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy a Mozog Nagy Imrék ügyeivel foglalkozzanak. Fölvenni fölvetek, noha Debrecenben lett volna illetékességem, mert féltek nem teljesíteni a hadügyminisztériumi írásban foglaltakat. De észrevettem: úgy kezelnek, mint akivel nekik nincs dolguk. Annyit elértem, hogy értesítsék a Timót utcai központot, mi okból nem utaztam oda vissza, és miért vagyok átmenetileg a váradi csapatkórház lakója. Ők meg türelemre kértek, mondván, hogy semmi se megy olyan gyorsan. „Csak a koponyalövés és a nyomorékká válás!” – vágtam vissza az egyik, különben is cinikus, közönyös ügyintézőnek. Megvizsgáltak végül alaposabban, megint megállapították, amit már annyi helyen és annyian, valamiféle – időhúzó és alibire alkalmas – elektromos kezelést is előírtak, hetenként egyszer-kétszer. Ki nem engedtek egyelőre. Írtam egy levelezőlapot Ágnes címére, hogy itt vagyok, bizonytalan ideig, a váradi csapatkórházban. Ha ideje enge-di, látogasson meg. Pár nap múlva visszajött a lapom, ráírkálva, hogy „a címzett elköltözött, nem található!” Ez a pár váratlan szó legalább annyira fejbe kólintott, mint Doberdónál az a bizonyos golyó. Elköltöztek? Hová? És miért nem lehet a lapot utánaküldeni? Lehetséges, hogy senki se tudja az új címüket, vagy csak a postás olyan lusta, hogy rá se kérdez a szomszédjaikra, akik mégis tudhatnak róluk valamit?

A kezeléstől egyelőre jobban fájtak a lábaim, mint addig. Azt mondta az orvos, akihez tartoztam, hogy ez átmeneti dolog, utána minden bizonnyal jobb lesz az állapotom, mint a kezelés előtt. Arra azonban jó volt, hogy ki se merjek lépni a kapun és személyesen utánajárni, hová lettek Tatár

bácsiék. Végül kitaláltam, hogy megkérnyékezem az egyik kórházi irodistát, aki telefonközében ül, hogy hívja már fel a városi szociáldemokrata szervezetet, és érdeklődön „Tatár elvtárs” után. Mondja azt, ha kérdezik, hogy egy vidéki rokona keresi.

– Maga egy szoci? – nézett rám, mint egy rühesre.

– Az is jobb lenne, mint ez a rokkantság! – válaszoltam. – Tatár Géza a „szoci”, én csak tudni szeretném, hol lakik.

Megígérte, hogy tudakozódik utána. Délután kicsit hanyatt dőltem az ágyamon, szundikálni, mikor bejött a kórházterembe az irodista, és azt mondta: a keresett személy egy fél éve elköltözött egy másik erdélyi városba, családostul. Ha igaz, Kolozsvárra.

– Nagyon csodálkoztak egyébiránt a pártnál, hogy a rokona nem tudja! – tette hozzá fürkészőn a szemembe nézve, hogy erre vajon mit mondok. – Pedig egyszerű a válasz. Az isonzói pergőtűz alatt egyszer se dobolta ki a kisbíró, hová költözött Tatár úr és b. családja! Elhiszi?

– El! – nevetett.

– No akkor köszönöm a fáradozását, ez a magáé!

Kezébe nyomtam egy pakli cigaret-tát, mert abból nekem még volt tartalék. Nagyon megörült, és ajánlkozott, hogy ha bármire szükségem lenne, csak szóljak neki, segítségemre lesz.

Egyszerre elvesztette Várad a varázsát. Olyanná vált, mint 63 vármegyénk bármelyikének a székhelye. Akkor, este nem is ettem semmit. Csak befordultam a falnak, és aludtam, aludtam. Szabó Dezsőtől olvastam később, hogyha őt bánat érte vagy sérelem, lefeküdt, lehunyta a szemét, és kialudta magából a mérget meg a bánatot. Ebben rá hasonlítottam, egész életemben. Akkor és ott aludtam el, ha nem is hosszú időre, percekre akár, ahol éppen letettem magamat. Utána könnyű szívvel, derűsebb lélekkel ébredtem, felére csökkent

minden lelki-testi kínom. Nagy áldás ez, szemben azokkal, akiknek elúzi az álmot a szemükről minden kisebb-nagyobb bánat, izgalom.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette:

SZILÁGYI ALADÁR